

Биљана Витковић

Министарство финансија Републике Србије, Београд

ОДГОВОРНОСТ ЗА ГЛОБАЛНО КОМУНИЦИРАЊЕ И МЕЂУНАРОДНО РАЗУМЕВАЊЕ

*Приказ књиге: Миролуб Радојковић, Бранимир Стојковић,
Александар Врањеш, Међународно комуницирање у
информационом друштву, Клио (Библиотека Мултимедиа) и
РТС, Београд, 2015, 197 стр.*

У студији *Међународно комуницирање у информационом друштву*, аутори Мирољуб Радојковић, Бранимир Стојковић и Александар Врањеш, на скоро две стотине страница текста, анализирају утицај револуције у области технологије комуникација (превасходно широку палету могућности интернета, социјалних мрежа и блогинга) на преображај класичних структура (облика, процеса, субјеката, садржаја, ефеката...) међународног комуницирања у нови облик – *глобално комуницирање* у којем државе и различите друштвене, националне и наднационалне структуре губе апсолутну комуникациону сувереност, а постмодерни појединци односно грађани „добијају“ прилику да постану неовлашћени регулатори комуницирања. Како је феномен глобалног комуницирања и његовог деловања на прогрес у међународном разумевању, у пуној еволуцији, осветљен и анализиран првенствено у теоријском оквиру комуникологије и политичке науке, а имајући у виду недостатак научне литературе о међународном комуницирању (комуникологији нових медија, савременим системима информисања...) у домаћим научним изворима, и посебно помањкање уџбеничког градива у овој области, књига је не само важан додатак теоријском фонду знања српске научне заједнице, већ би се могла сврстати у изузетно уски круг истински значајних дела и у светској литератури за овај огранак комуникационих студија.

Наслов је целовит и неупитно одговара садржају књиге – разумевању трансформације комуникационе праксе која се јавља преко међународних граница и њеног утицаја на појединачна друштва и свет у целини.

Предмет студије је генеза међународног комуницирања од настанка, до данашњег времена – када је оно постало глобални, саставни чинилац међународних односа и понашања унутар међународне заједнице (Радојковић).

Научни значај студије проистиче из научне актуелности проблема којим се бави, али и из потребе да се на пољу студија комуникација унапреди теоријско-аналитички приступ разумевању новог облика комуницирања које је надрасло ранију одредницу међународног или међунационалног. Осим значајног помака у погледу развоја комуниколошке научне дисциплине, дело доприноси и њеној популаризацији.

Друштвени значај студије, између осталог, проистиче и из чињенице да међународно комуницирање у савременом друштву наилази на многобројне изазове. Динамичност тих изазова, ау-

тори су појаснили тако што су модеран, глобални систем јавног комуницирања (укључујући све значајне промене током његовог сазревања), поставили у средиште друштвене расправе у правом тренутку – у јеку кључних глобализацијских процеса и противуречностима које их карактеришу – и отворили бројна питања о медијској пракси, која су постала прекретница у начину мишљења истраживача различитих аспеката међународног комуницирања.

Битан допринос студије огледа се у сведочењу да су нови медији и даље нови, сада најмање у технолошком смислу, а највише као фактор који на нове начине обликује међународно комуницирање и – нашу стварност.

Хипотезу – да, због различитих трендова, токова и промена које се везују за глобализацију (једну од најкомплекснијих и најспорнијих савремених појава), систем међународног комуницирања, технолошки заснован на интернету, Вебу 2.0 (*Web 2.0*) и конвергенцији дигиталних медија, прераста у систем глобалног комуницирања а заједно са њим настаје и светска/глобална култура – аутори су промовисали у осам целина студије. Насловни блокови поглавља информативно указују на теме које се у њима разматрају и изложене истраживачке налазе.

У првом поглављу, под насловом „Генеза међународног комуницирања“, описан је историјски развој међународног комуницирања и његове главне карактеристике. Међународно комуницирање, као сложена и стално променљива област комуникације, дескриптивно је одређено као: „Процес који обухвата укупност комуникационих актера, односа и норми помоћу којих се, кроз светски простор и време, духовне творевине преливају преко националних граница“ (стр. 23), уз ауторску напомену да ће ова операционална дефиниција постати „недостатна ако и када националне границе буду укинуте“ (исто).

Друго поглавље, названо „Просторна и временска димензија међународног комуницирања“, описује како се међународно комуницирање током своје еволуције мењало у обе инхерентне димензије – али супротним смером. Просторна димензија је расла, а временска се сажимала, да би у оновременој фази развитка глобалног комуницирања доспеле до ивице спознајних могућности – просторна димензија приближава се свом појмљивом максимуму, а временска минимуму. Чини се да се временска димензија комуницирања више не може умањивати то јест да даље убрзавање иде у правцу толико малих јединица које се више не могу констатовати у човековој представи о времену да се може очекивати

да ће глобално комуницирање, уз друге ефекте, утицати и на промену основне конвенције којом сада рачунамо време.

Треће поглавље студије, „Ефекти међународног комуницирања“, посвећено је ефектима, односно последицама примљених информација на мишљење и делање људи. Закључак аутора је сасвим отворен – код неких људи, под неким условима, неке информације могу да постигну неки ефекат Клапер (*Klapper*). Иако је јасно да је, полазећи од оваквог закључка, о ефектима комуницирања у међународном простору тешко расправљати, а у виртуелном још теже, аутори су јасно показали да су земље у развоју дуго трпеле злу судбину оног дела света који је био најмање комуникационо способан и стога најмање делотворан у стварању промена. На различите начине, овим земљама била је ускраћена равноправност у међународном комуницирању, а истовремено оне су биле најподложније утицају његових негативних последица.

Четврто поглавље, насловљено као „Борба за нови светски информациони и комуникациони поредак“, обухватило је историјски осврт на преломне тачке борбе за нови информационо-комуникациони поредак у свету. Изложено је како су технолошки напредак и распрострањавање интернета допринели бржем комуникационом оснаживању заосталих земаља, тако да су оне постале мање подложне занемаривању, експлоатацији и потцењивању. Приказано је да ни дигитални медији нису имуни на различит третман од стране друштава и појединаца, опет због разлика у њиховом економском богатству. Становиште аутора је да и односи у савременом, глобалном комуницирању нису хармонични и равноправни, али – свет је сада много спремнији да заједнички крене против ризика који се појављују због настанка информационог или мрежног друштва.

У петом поглављу, „Међународна пропаганда“, аутори констатују, „да је сваки корак остварен у експанзији међународног комуницирања имао одговарајуће последице на статус и извођење међународне пропаганде“, и да ће тако, „вероватно, бити и убудуће“ (стр. 84). „Напредак у брзини, домету и средствима за комуницирање у свету“, изазвао је, сматрају аутори, „и паралелну појаву, све јаче загађивање међународног комуницирања – ‘инфосфере’ Земље – међународном пропагандом“ (исто). „И док је темпо загађивања постајао све бржи, друга страна процеса, усаглашавање воља субјеката међународне заједнице о стварима које не би требало никако, па ни пропагандом подржавати, одвија се много спорије. Они који су оваквим следом збивања угрожени,

као ‘мете’ пропаганде, развијају колико год могу своје селективне и одбрамбене механизме, и верују да им је у том послу најдрагоценији савезник интернет технологија.“ (исто). „Међутим“, наводи се, даље у студији, „историјско искуство нам говори да само поседовање технологија са ослобађајућим потенцијалом није довољно за одбрану од ‘сиренског зова’ манипулатора свих врста. Потребно је поседовање адекватног предзнања о томе како и зашто нам се информације нуде“ (исто). У складу са тим, Радојковић, Стојковић и Врањеш, подржавају захтев свих светских самита о информационом друштву, „да се свим људима, целом човечанству, обезбеди скуп предзнања познат као ‘медијска писменост’“ (стр. 84–84).

Шесто поглавље, „Норме у међународном комуницирању“, претежно се бави међународноправним инструментима и препорукама за преношење и пријем јавних информација (порука), те нормама у вези са међународном пропагандом јер је и она намењена превасходно јавностима других држава. Мишљење аутора је да су основни узроци слабости и противуречности нормативног система међународног комуницирања: непостојање ефикасних санкција за кршење међународних норми односно међународних правних инструмената, латентно непомирљив сукоб интереса различитих држава и заснивање међународних инструмената на формалној једнакости и суверености свих припадника међународне заједнице што у стварности није случај¹.

Седмо поглавље, понело је наслов „Способности за међународно комуницирање“. Оно приказује да се способности држава у глобалном комуницирању и данас разликују: „Према сопственим комуникационим потенцијалима, и према степену укључености у међународно комуницирање, многе савремене земље показују се

1) Ево примера из књиге у вези са питањем одговорности државе за информисање и пропаганду који полазе са њене територије: „Неке државе, САД на пример, одбијају да преузму било какву одговорност за рад актера са своје територије (агенције, ТВ и радио, штампу, интернет сајтове итд.) који су укључени у међународно комуницирање. Оне полазе од доктрине по којој ти актери имају статус приватних институција, односно иста права и дужности као било који појединац. Сви они су у САД заштићени првим амандманом који не дозвољава било какво мешање државе у слободу изражавања. У складу с тим, чак се и еклатантни примери говора мржње и непријатељске пропаганде толеришу тумачењем првог амандмана које даје Уставни суд. Отуда се сматра да се у САД не могу примењивати ни одредбе међународног права. Због тога ова држава не пристаје на норме и препоруке иза којих се обично сврстава онај део међународне заједнице који мисли другачије и захтева одговорност за глобално комуницирање. Та већина поштује доктрину по којој се прихваћене међународне норме могу наметнути домаћим актерима комуницирања и да оне чак имају приоритет над националним законима.“ (стр. 88).

као неравноправне“ (стр. 117). Према ауторима, „ова врста лако уочљиве неравноправности није вечита чињеница што су неке азијске земље (Кина, Индија, Јужна Кореја, Сингапур...) и Бразил у Јужној Америци уверљиво показале. Оне су битно унапредиле властити информационо-комуникациони систем поставши тако важни, или чак водећи (Кина), актери међународног комуницирања“ (исто).

Ово поглавље се посебно бави питањем позиције новинских агенција у модерном светском поретку (Стојковић), које су још један чинилац који умногоме одређује способност држава за међународно комуницирање. Новинске агенције су заправо „највећи генератор мађународног комуницирања. Обим њихове продукције се процењује на више од 50 милиона речи сваког дана“ (стр. 137). У студији се наводи да опстанак новинских агенција зависи од прилагођавања условима које диктира информационо друштво и – да је оно што је некада била реч, сада информација. Новинске агенције су у свом раду угрожене отварањем многобројних и службених извора информисања на интернету. Многи актери све више употребљавају Твитер, Фејсбук и друге платформе које користе институције, организације и компаније ради информисања окружења и како би на најбржи могући начин могли да упуте своје поруке домаћој и светској јавности и да избегну посредовање и трошкове скопчане са претплатом на агенцијске сервисе (стр. 139). Ваља цитирати да: „Оно што као дугорочна предност остаје на страни новинских агенција јесте њихов кредибилитет и стриктна контрола истинитости информација које нуде“⁴² (исто).

Последње поглавље књиге „Од међународног до глобалног комуницирања“ резервисано је за савремене друштвено-политичке процесе који су уз утицај развоја и употребе нових информационо-комуникационих технологија (ИКТ) на светском нивоу довели до промене међународног у глобално комуницирање (стр. 140). Према ауторима, важан „показатељ трансформације међународног у глобално комуницирање јесте повећање броја субјеката који умрежавају инфосферу захваљујући развоју и доступности савремених информационо-комуникационих технологија“⁴³ (стр. 141). Овај процес Радојковић, Стојковић и Врањеш, објашњавају и

2) „Јер, као што је познато, интернет је све више загађен слободним прометом неистинитих вести и гласина а корисници преузимају ризик за њихову употребу, или злоупотребу.“ (стр. 139).

3) У студији је наведено да се данас под актере овог облика интеракције могу подвести и машине за претраживање интернета, социјалне мреже, међународне владине и невладине организације, различити локални и транснационални покрети, али и сваки грађанин који

као „последницу нестајања комуникационог суверенитета, који су модерне државе изгубиле много пре појаве интернета, да би касније под утицајем глобализацијских процеса почеле губити и економски, војни, финансијски, еколошки суверенитет итд.“ (исто).

Важан налаз овог поглавља је да „идеја о виртуелном простору, у коме припадници различитих нација и друштвених поредака несметано комуницирају и тиме развијају толеранцију и хабермасовски делиберативни облик демократије, наилази на озбиљне препреке“ (стр. 166) јер је „свет оптерећен неједнакостима и неразумевањем, различитим вредносним и интересним конфликтима, културним самобитностима и различитим политичким системима (...)“, и другим аспектима „из стварног живота који се рефлектују и на сајбер простор, производећи ‘руинирану Вавилонску кулу’ нагрижену различитим језицима, промоцијом говора мржње на одређеним порталима, националистичким дискурсом, цензуром, манипулацијама итд.“ (исто). Отуда је, глобално разумевање, које би требало да буде дериват интернет комуникације, готово немогуће остварити у условима у којима само 15 одсто популације говори енглески језик. Е-елита – нова друштвена група која говори енглески, поседује ресурсе и самим тим боље позиционира у светском поретку – све је видљивија (Врањеш).

Кључна поента дела је да се не може порећи постојање глобалног комуницирања. Трагајући за његовим специфичностима, аутори се слажу да су то и управо описана ограничења аспеката из стварног живота која се одражавају на виртуелни простор, и да је пут развоја овог облика јавне интеракције спор и кривудава (исто). Дајмо реч ауторима: „Препреке и ограничења дефинитивно не може да отклони само технологија, него глобални грађани, што свакако захтева време, али и развијену свест. С друге стране, глобалном комуницирању погодују неке појаве из реалног живота као што су миграције, јефтина путовања за младе, масовни туризам, глобална интеграција тржишта, глобализација забаве итд. које га недвосмислено оснажују.“ (исто). Отуда је изведен и важан налаз студије – да ће главни генератор промена ипак бити друштво, а не микрочип Каран (*Curran*).

Иако је „цензура толико флексибилна да је тешко предвидети шта је следећа мета“ (стр. 174), закључак студије је „да је и глобално комуницирање већ делимично подвргнуто контроли, да се облици те контроле и даље развијају како технолошки тако

поседује одговарајући „гаџет“ за приступ интернету, знање, идеју, те потребу да комуницира у виртуелном простору, тј. преко граница своје националне државе (стр. 141).

и административно, те да не можемо говорити да су актери овог комуницирања, избегавши контролу властитих држава, постали апсолутно слободни да шире поруке кроз сајбер простор према свим меридијанима“ (стр. 179). Отуда је питање аутора „не враћа ли се држава (тима и класичан концепт међународног комуницирања) у домен контроле глобалног комуницирања?“ (исто), постало истинска инспирација за озбиљна научна разматрања оних који се овим обликом јавне интеракције баве или за њу интересују.

Структуру дела, осим поменутих поглавља, чине: „Увод“ у изучавање комуникацијских процеса у савременим друштвима, у којем су изложене технолошке, друштвене и друге промене у вези са савременим медијима, које читаоце уводе у најзначајније расправе, дешавања и проблеме који обликују глобално комуницирање; у импозантном прегледу Библиографије коришћених радова и релевантне нове литературе, приложене су и интернет адресе на којима читаоци који се занимају за одређену област (критичка размишљања, извештаје међународних институција...) могу пронаћи додатне информације; студија садржи и исцрпан Индекс кључних појмова и имена као путоказ за идеје које су у књизи развијене и подсетник на позиване ауторе. Садржај је организован тако да читалац лако може одабрати одговарајуће поглавље или одељак и тако ће простудирати било који аспект међународног комуницирања. Дело садржи примере из праксе, који прате технолошке, друштвене и друге промене у вези са овом облашћу изучавања медијског деловања. Књига је штампана латиницом у меком повезу.

Разумљивост, прегледност, промишљеност и концизност главне су карактеристике овог дела, јединственог по својој дубини и обухвату. Књига је написана академским стилем, али једноставним, занимљивим и пријемчивим језиком. Дело посебно одликују беспрекорне зналачке интерпретације и несвакидашња ерудиција аутора, као и иновативан приступ тематици. Општу вредност текста мултиплицира прецизан избор термина и синтагми, складан однос делова и целине, јасно истицање битног и вешто коришћење фуснота. Цитати наведени у књизи су прикладни, информативни, помажу у наглашавању, сумирању и усвајању материје и знатно доприносе атрактивности текста. Интелектуална дистанца аутора видљива је у свим деловима књиге. Изнета становишта имају упориште у оригиналним изворима (најпознатијим, најзначајнијим и најиновативнијим студијама водећих светских

специјалиста разматране комуникационе области) и документи-ма. У методолошком и садржинском смислу студија има врхунске теоријске, стручне и образовне квалитете (карактеришу је нови увиди и закључци). Књига је структурисана тако да новим, про-вокативни погледом на глобални медијски поредак гарантује пот-пуну заокупљеност читаоца, независно од тога да ли ће оспорити или прихватити одређене ставове.

Уравнотежен спој знања и дугогодишњег искуства аутора сту-дије, реномираних стручњака у овој области, омогућио им је да своју (на кохерентан и аутентичан начин синтетизовану) ризницу података о вишеструким променама у међузависности културе и комуникације адекватно контекстуализују односно свеобухватно и ауторитативно прикажу неизмерно богатство стваралачких мо-гућности савременог медијског простора. Дело може бити пред-мет пажње не само стручне јавности, истраживача међународне заједнице и међународних односа (свих врста) – већ и публике која жели да разуме како се друштво мења под утицајем нових информационо-комуникационих технологија (НИКТ) то јест да појединачно интересовање претвори у унапређење колективне медијске културе.

* Овај рад је примљен 24. 08. 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 28. 09. 2016. године.